

Я.П. Гершкович

ХРАНИТЕЛІ НЕЛЕГАЛЬНИХ СТАРОЖИТНОСТЕЙ В УКРАЇНІ *

У статті розглядається діяльність в Україні приватних колекціонерів археологічних предметів і питання про моральний аспект співробітництва з ними професійних археологів.

Останнім часом в Україні має місце активне втручання у сферу археології приватних колекціонерів, які проголошують себе шанувальниками, рятівниками й хранителями старожитностей. Вражаюче легко знаходячи спільну мову з відвертими або прихованими шарлатанами і не обтяженими знаннями дилетантами, вони часто беруть на себе сміливість давати оцінки і вказівки представникам, за їхніми словами, «офіційної» або «заангажованої» науки. Ставлення ж професійних археологів до колекціонерів характеризується або повним неприйняттям, або закликами до співробітництва і компромісів, аби одержати доступ до їхніх зібрань. Загалом переважає очікування: що скажуть з цього приводу владні органи. Очікування, як показує перебіг подій, поки що даремні.

* Матеріал для цієї статті було зібрано мною, здебільшого, під час перебування в США у 2003—2004 рр. у рамках Програми наукових обмінів В. Фулбрайта. Оскільки більшість англійської літератури щодо піднятого питання відсутня у наших бібліотеках, ми могли б порадижити всім, хто зацікавився розглянутими проблемами, для одержання додаткової інформації використовувати засоби Інтернету. Ключовими словами для пошуку можуть бути: «illicit antiquities» (незаконні старожитності), «cultural heritage» (культурна спадщина), «plundered antiquities» (украдені старожитності), «looting» (пограбування) тощо.

Вважаємо своїм обов'язком подякувати колегам Ф. Колю і Ю.Я. Рассамакіну, з якими в Бостоні й Києві ми часто обговорювали порушену тему. Виявивши збіг позицій і оцінок, ми підготували до друку спільну статтю під назвою «Чорна археологія» — кримінальні старожитності. Проблема охорони археологічної спадщини на пострадянському просторі». У ній огляд стану справ у Республіці Дагестан (Російська Федерація) надали М.Д. Сагітова та Р.Г. Магомедов. Деякі свої спостереження та висновки з цієї праці я використав у запропонованій статті. Висловлюємо також щирі подяки С.М. Рижову за консультацію з приводу трипільського посуду колекції «Платар».

Багатий досвід інших країн у розв'язанні цього питання у нас майже не відомий. Мало звертають увагу на колекціонування старожитностей як соціальне явище та на однакові його засади і на Заході, де з ним мають справу вже досить давно, і в Україні, де воно, як і в інших колишніх республіках СРСР, з'явилося лише на початку 90-х рр. минулого століття. Така подібність мало пов'язана із суто людською допитливістю і природним прагненням до збереження історичної пам'яті. І те, й інше було властиве початку XVIII ст., коли археологія тільки зароджувалася і колекціонування було єдиним способом одержати знання про минуле. Збирання давнини тоді ще не було бізнесом, і антиквари прагнули одержати хоча б елементарну контекстну інформацію про предмети, що потрапляли до них. Сьогодні, 200 років потому, стан кардинально змінився. І не помічати цього — наївність, а приховувати — лицемірство.

Археологічні предмети стали товаром, адже вони відносно доступні, а їхня вартість, навіть виробів не з дорогоцінних металів, велика. За даними Інтерполу, торгівлю ними за зиском можна порівняти з торгівлею зброєю і наркотиками, а про грандіозну сукупну ціну світової археологічної спадщини можна приблизно уявити за заявою уряду Лівану, який, виходячи з потенційного доходу від туризму, порівняв вартість тамтешніх старожитностей з вартістю нафти в інших арабських країнах (Doole 1999). За цих обставин антикварство постійно розширюється. Тільки в 1988 р. американські колекціонери витратили на придбання предметів мистецтва близько 5 млрд доларів, із них 2 млрд — на контрабандні, крадені і підроблені. За 1986—2000 рр. ціни на культурні цінності зросли принаймні у 5—10 разів. На найбільшому антикварному ринку США, у Нью-Йорку, з 1999 р. збільшилася кількість клієнтів, які витрачають понад 50 тис. доларів на рік, відзначено появу нових колекціонерів із Канади, Швейцарії, Бельгії, Латинської

Америку (Doole 2000a). Безумовно, не весь цей бізнес криміналізований, але існує безпосередній зв'язок між ростом цін на його археологічну частину та нелегальними розкопками (Nishkov 2001, р. 1; Незаконные раскопки... 2002, с. 71, 72).

У багатьох країнах світу боротьба з «археологічними бандитами» ведеться постійно, але далеко не завжди успішно, зокрема, через «шпарини» у міжнародному праві. Однією з них є невідповідності в законах про власність, коли, як-от у Швейцарії, дозволено купівлю крадених предметів «у чесних намірах» (Brodie 2001, р. 3). До того, ж усюди структура постачання археологічних предметів на ринок досить стала, глибоко ешелонована. На нижніх її рівнях задіяно широку мережу грабіжників (у США і Великобританії їх називають «nighthawks», в Італії — «tombaroli», в Іспанії — «huaqueros», у нас і в Росії — «чорними археологами»), а на верхніх — дилерів, скупників і колекціонерів, які об'єктивно, усвідомлюючи це чи ні, є основними замовниками й спонсорами грабіжників (Renfrew 1993, р. 16, 17). В Україні така ж ситуація, тож не варто думати, що наші «чорні археологи» одержують лише моральне задоволення від своєї «роботи», а сліди відносно нових численних руйнувань на поселеннях, курганах, античних містах залишають допитливі посланці позаземних цивілізацій.

У світлі нових економічних реалій в Україні відбулося неминує: деякі представники бізнес-еліти усвідомили реальну вартість давніх предметів, спроможних забезпечити надійне й вигідне капіталовкладення, а за певних умов і здатних допомогти набути шляхетності в очах суспільства. Немає нічого дивного в зацікавленості розписним глиняним посудом й антропоморфними статуетками трипільської культури, багато орнаментованим посудом і предметами озброєння катакомбної культури, посудом із загадковими знаками — «письменами» зрубної культури — усі вони за своїми зовнішніми й естетичними властивостями цілком тотожні старожитностям доколумбової Америки, давнього Близького Сходу та Єгипту, Єгіїди, Китаю й Індії. Останні традиційно користуються неабиякою популярністю на всіх великих аукціонах світу.

В Україні до відкритих аукціонів археологічних предметів справа поки не дійшла. Але тут колекціонери заявили про себе організацією публічних виставок, переводячи свою діяльність у площину добочинності (Киянський 2001; Веремко 2001; Осипчук 2001; Королевський подарок... 2001). Наскільки нам відомо, першу з них у 1999 р. влаштували ЗАТ «Петроімпекс» (С. Платонов) та акціонерний банк «Олімпійська

Україна» у Національному Києво-Печерському історико-культурному заповіднику. На ній було представлено близько 500 різних виробів, у тому числі із золота та срібла. Пізніше такі виставки проводили у Національному Банку України, а в 2003 р. (під назвою «Тобі, Україно!») — в одному із залів історико-культурного заповідника «Софія Київська» (зібрання С. Платонова, С. Тарути, В. Нечитайла, А. Поліщука, В. Горячука). Усі вони були розрекламовані у пресі й на телебаченні, їх відвідував тодішній Президент України Л.Д. Кучма, члени уряду й парламенту, представники дипломатичного корпусу. Чергова виставка «Трипільська культура в Україні» відкрилася на початку 2005 р. знову у заповіднику «Софія Київська».

Українські колекціонери постійно намагаються знайти аргументи на доказ легітимності своєї діяльності, але для цього вони насамперед мають пояснити, з яких джерел отримують давні предмети. Подивимося, наскільки їх пояснення є переконливими з погляду та досвіду археолога.

Відразу зазначимо відсутність будь-якої інформації про місця знахідок, імена постачальників, обставини купівлі або обміну, фактично, для всіх експонатів виставок (мабуть, єдиним винятком є бронзові речі з так званого Лубенського скарбу, але виникає питання, чому вони настільки різоче відрізняються один від одного збереженістю (Клочко 2003, с. 30, фото зверху), тобто чи не поєднали їх зараз навмисно копачі-грабіжники або сам колекціонер чи його консультанти?). Положення статті 10 Конвенції ЮНЕСКО від 1970 р. «Про заходи, спрямовані на заборону й попередження незаконного ввозу, вивозу й передачі прав власності на культурні цінності» (доповнена в 1995 р. — UNIDROIT) обов'язково зобов'язує зазначати всі ці дані. Натомість частину предметів колекціонерами оголошено випадковими знахідками на кшталт «бабуся знайшла на своєму городі...». Є й складніші ситуації.

Так, один із колекціонерів нагадує, як у середині XIX ст. імператор Микола I захоплювався пошуками давніх скарбів і створив Державну Археологічну комісію. У той час, мовляв, тільки у Криму, де розмішувалися дачі сановитих російських дворян, було відомо близько 170 великих археологічних колекцій. Простежено долю тільки однієї з них. Інші 169 не зникли і сьогодні стали предметом купівлі-продажу й обміну, а в цілому, 50 % приватних зібрань поповнюються за рахунок збіднілих нащадків давніх колекціонерів. У такому сюжетному повороті немає нічого нового. У США дилери також часто наголошують, що велику кількість предметів було доставлено з інших країн дуже давно, і свідоцтва щодо їхнього первинного походження одержати вже неможливо. Але за об-

ставин, коли та чи інша річ може бути чи давньою сімейною реліквією, чи недавно викраденою або фальшивою, її треба вважати нелегальною (Brodie 2001, р. 4). Переважну кількість (більше 90 %) давніх предметів з аукціонів Сотбі й Крісті після II Світової війни оголошено предметами з приватних колекцій. Але спеціальні журналістські розслідування середини 1990-х рр. в Італії й Індії довели хибність подібних тверджень й ініціювали великий скандал навколо лондонських аукціонів Сотбі (Brodie, Gill 2003, р. 32).

Мабуть, зважаючи на ці обставини, наші колекціонери воліють бачити у своїх експонатах не археологічні предмети, а звичайний антикваріат. Але ні для кого не є секретом, що за консультаціями вони звертаються до археологів (див. нижче). Навмисна підміна понять показує, що колекціонери усвідомлюють хибність своєї позиції, хоча зі зрозумілих мотивів не поспішають цього визнати.

У 1992 р. у м. Валета, на Мальті, 20 держав — членів Ради Європи підписали «Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини». У ній чітко визначено поняття «археологічна спадщина», і сторони, що підписали конвенцію, зобов'язані вжити заходів щодо встановлення законодавчої системи захисту археологічних пам'яток (Protection 1992; Cleere 1993; O'Keefe 1993, р. 407, 408; Trotzig 1993). У Законі України «Про охорону археологічної спадщини» від 18.03.2004 р., в якому використано положення «Міжнародної хартії з охорони й використання археологічної спадщини» (Лозаннська хартія, 1990), рухомі культурні цінності вважаються об'єктами археологічної спадщини. Конвенція ЮНЕСКО 1970 р. підтверджує зарахування до культурної спадщини і речей з археологічних розкопок (включаючи звичайних й таємних) або археологічних знахідок, а також елементів художніх, історичних, археологічних пам'яток, які було розчленовано. Таким чином, перейменування археологічних предметів на старожитності або антикваріат (урешті-решт, це те ж саме) суті справи не змінює. У колекції антиквара археологічні предмети залишаються археологічними предметами, хоча більшість з них через нез'ясовані або приховані обставини появи, на жаль, втрачають свою наукову цінність.

Можна було б дати позитивну оцінку проголошеному прагненню колекціонерів перешкоджати вивозу старожитностей за межі країни, тим паче, що він, дійсно, має місце. На аукціоні «Аріадна Галери» у США (Нью-Йорк) уже було виставлено 27 лотів зі скіфськими виробами (Михайленко 2003). У 2000 р. митниця пропускнуго пункту на станції Чоп (Закарпаття) передала Національному історичному музею України 1500

археологічних предметів вартістю близько 2 млн доларів (Метелкин 2002). На початок поставок археологічного матеріалу за кордон припадає позначене серединою 1990-х рр. різке скорочення кількості археологічних предметів на великих антикварних ринках України. І за дивним збігом саме з цього часу почалася демонстрація приватних колекцій, зібраних приголомшливо швидко, за 7—10 років. Це, напевно, унікальний випадок у світовій практиці. Отже, всупереч запевненню їхніх власників, ми спостерігаємо не порятунок археологічних предметів від вивозу, а всього лише багатовекторність збуту. За кордон потрапляють, в основному, ті предмети (скіфські, античні), країну походження яких точно встановити неможливо (крім України, це може бути і Греція, і Італія, і Туреччина, і Росія тощо), а на внутрішньому ринку залишаються предмети на кшталт цілих горщиків, у тому числі трипільської культури, причому груп, які локалізуються виключно на території України, — томашівської (Платар 2004, 29e, 29c, 29e, 30d), володимировської (Платар 2004, 18d, 19a, 20, 25), касенівської (Платар 2004, 18b, 18e, 18g, 43a). Горщики, як великі й масивні глиняні вироби, взагалі неможливо вивезти контрабандою, а після ратифікації Верховною Радою України вже згаданої Конвенції ЮНЕСКО 1970 р., якщо їх буде виявлено в іншій країні, що підписала й ратифікувала цю Конвенцію, наша держава може заявити свої права на них і навіть повернути назад. Участь у цьому процесі беруть лише владні структури.

Дуже точно з приводу всіх наведених вище аргументів колекціонерів висловився голова комітету Верховної Ради з культури й духовності Л. Танюк: «Імовірність випадкових знахідок надзвичайно мала, а більшість розмов про них — фантастика. Чомусь їх «випадково» знаходить те ж саме коло осіб. І з такою частотою «випадків», що ми бачимо на прикладі колекції С. Платонова, уже давно б не залишилося жодної пам'ятки, а населення України вже багато століть замість хліборобства збирало б на полях золоті прикраси» (Танюк 2003). Не зайве навести і думку академіка НАН України П.П. Толочка, який безпосередньо, як депутат Верховної Ради, займався підготовкою проекту Закону «Про охорону археологічної спадщини»: «Зараз в Україні з'явилися люди, що створили попит на старожитності, тому відразу виникла і пропозиція. Незважаючи на те, що колекціонери стверджують, що вони не співпрацюють із чорними археологами, а річ потрапляє до них через треті руки, ланцюжок колекціонер—роботодавець—чорний археолог—робітник існує... Якщо «порятунок» цінностей колекціонерами буде продовжуватися такими ж темпами, то через кілька

десятиліть в Україні взагалі не залишиться нормальних археологічних пам'яток — все буде спалювано або зруйновано» (цит. за: Соломако 2003).

Маємо констатувати, що, найімовірніше, більшість експонатів, представлених на виставках українських колекціонерів, походить із незаконних розкопок і щоб добути їх та обрати найвигідніший товар для продажу, грабіжники зруйнували не одну археологічну пам'ятку. Те, що деякі з предметів — фальсифікат (Треїстер 2005, с. 105, 106), для нас не є втіхою. Отже, під якими б гучними й красивими гаслами такі виставки не проводилися, мусимо їх розглядати як наочні свідчення існування в Україні розвинутої системи нелегальної торгівлі археологічними предметами-старожитностями. Нинішня ситуація тут вкотре підтверджує, що формування «чорної археології» та ринку скупки-продажу давніх предметів та їхнє колекціонування взаємозалежні, неможливі одне без одного, є складовими єдиного механізму. Але, на відміну від грабіжників-копачів, юридичний статус дилерів, дилерів-колекціонерів і/або просто колекціонерів (межі тут украй прозорі) не визначено. Це свідчить про наявність серії невирішених юридичних аспектів проблем охорони археологічної спадщини.

Одним із заходів такої охорони вважається ліцензування колекційної діяльності. На нашу думку, це навряд чи буде дієвим заходом. І ось чому. У Греції довго заохочували й дозволяли приватні зібрання у межах країни, виходячи з того, що це ніби рятує цінності від вивозу за кордон. Згодом спеціальні дослідження щодо аналізу змісту відомих приватних зібрань і виставок однозначно показали безповоротну втрату для науки цілих класів виробів різних періодів. Наприклад, для забезпечення сучасних приватних зібрань мармуровими статуєтками (ідолами) бронзового віку з Кіклад знищено 85 % могильників (Gill, Chippindale 1993, pp. 601—659). До 2002 р. в державі Ізраїль, єдиній державі Близького Сходу, де існує ліцензування торгівлі старожитностями, 75 дилерів забезпечили загальний щорічний товарообіг старовини на суму близько 5 млн доларів (Blumt 2002). У них 95 % товарів, напевно, кримінального походження, але довести це влада не здатна (Doole 2000b). Таким чином, на наш погляд, єдиним заходом може бути лише заборона археологічного колекціонування, так само, як забороняється «колекціонування» наркотиків, радіоактивного пального тощо.

Сьогодні проблеми запобігання грабіжницьким розкопкам і торгівлі незаконними старожитностями розглядаються на багатьох наукових конференціях і симпозіумах. Інститут археологічних досліджень Макдональдса в Кембриджі

(Великобританія) має спеціальний сайт в Інтернеті під досить влучною назвою «Культура без контексту» (<http://www.mcdonald.cam.ac.uk/IARC>), де збирається й аналізується найновіша інформація про нелегальну археологію в усьому світі. У 2002 р. у Москві відбувся Круглий стіл із проблем пограбування пам'яток археології (Незаконные раскопки... 2002, с. 70—89). Негативні відгуки про виставки колекціонерів у Києві пролунали на сторінках журналу «Російська археологія» (Флеров 2004, с. 118). Не можна сказати, що українські археологи залишаються бездіяльними: вони виступають з цього приводу в пресі (Івакін, Климовський 1993, с. 111—115; Гаврилюк 2003, с. 158, 159; Гаврилюк 2003а; Гаврилюк та ін. 2003, с. 340—346; Оленковський 2004, с. 132; Не стріляйте... 2003), Н.О. Гаврилюк та М.П. Тимченко започаткували спеціальний сайт в Інтернеті під назвою «Чорна археологія в Україні» (http://archaeonews.iatp.org.ua/blck_ar.htm), але все одно є наочна необхідність активізації наших дій.

Це необхідно ще й через постійні спроби колекціонерів нав'язувати свої думки щодо інтерпретації проблем давньої історії. І роблять це вони аж ніяк не випадково. Певну кількість експонатів з їхніх зібрань становлять матеріали трипільської культури — звідси підтримка ними ще зовсім не доведеного погляду на трипільські поселення-гіганти як протоміста, а на саму культуру як найдавнішу світову цивілізацію. Наукова аргументація їх мало турбує, але затакого тлумачення значно збільшується цінність трипільської частини колекцій. Улітку 2003 р. у Тальянках, на місці розкопок одного з найбільших трипільських поселень, відбулася міжнародна конференція «Трипільські поселення-гіганти». Особливого інтересу з боку «борців» за Велике Трипілля до неї не було. Але вже через рік, у грудні 2004 р., на кошти ЗАТ «Петроїмпекс» (С. Платонов) та «Індустріальної спілки Донбасу» (С. Тарута) в Києві з великою помпезністю проведено «Перший Всесвітній конгрес Трипільської цивілізації», видано двотомну «Енциклопедію Трипільської цивілізації» і каталог колекцій родин Платонових і Тарут.

Відаючи належне зусиллям наших колег, які чимало попрацювали над підготовкою цих видань (особливо — енциклопедії), ми не можемо розділити їхніх переконань про виправданість співробітництва з колекціонерами. Проти такого альянсу виступають багато визнаних світових авторитетів (Renfrew 2000). Цікавим є досвід Спілки американської археології (SAA), що розробила і 10 квітня 1996 р. затвердила принципи археологічної етики. У принципі № 3 («Комерціалізація») сказано наступне (переклад наш. — Я. Г.): «Спілка американської археології давно

визнала, що купівля й продаж об'єктів поза археологічним контекстом сприяє руйнуванню археологічного джерела на американському континенті і в усьому світі. Комерціалізація археологічних об'єктів — їхнє використання як предметів споживання, що експлуатуються для особистого задоволення або для одержання прибутку, — призводить до руйнування археологічних пам'яток і контекстної інформації, важливої для розуміння археологічного джерела. Отже, археологи повинні ретельно враховувати сумарні вигоди нуки в порівнянні з потенційним збільшенням комерційної цінності археологічних об'єктів. Щоразу, коли можливо, вони повинні *перешкоджати і самотійно уникати дій, що збільшують комерційну цінність археологічних об'єктів* (курсив наш. — Я. Г.), особливо об'єктів, що не утримуються в суспільних установах або недоступні для наукового вивчення, інтерпретації й показу» (Vitelli 1996, p. 264). Подібні ж Кодекси археологічної етики вже існують у Канаді (Rosenswig 1997, p. 99; Canadian... 1997, p. 5—6), Австралії (Code of Ethics... 1994, p. 129), Єгипті (<http://www.e-c-h-o.org/documents>), Новій Зеландії (New Zealand... 1993, p. 183, 184).

На неприпустимість для археологів оцінювання старожитностей сумнівного походження, у спеціальній статті «Археологія й етика збору», вказують Арлен і Діана Чейзи та Харріот Топсей (Chase, Chase, Topsey 1996, p. 31). У Великобританії Британська Академія у 1998 р., а Інститут археології у Лондоні в 1999 р. прийняли постанови, де підтверджено прихильність принципам, викладеним у Конвенції ЮНЕСКО 1970 р. (Brodie 2001, p. 18, 19). Ними ж керуються редакції наукових журналів на кшталт Американського журналу археології (Society of American... 1992, p. 749—770). У 1986 р. затверджено «Кодекс професійної етики» Міжнародної ради музеїв (ICOM), у якому (розділ 3.2) музеям забороняється отримувати предмети в будь-якому випадку, коли є підстави вважати, що вони добуті незаконним шляхом або коли їхній власник відмовляється повідомити обставини знахідок. У 1988 р. Міжнародний Конгрес античної археології у своїй Берлінській Декларації закликав археологів не забезпечувати експертизами і не давати рекомендацій дилерам та приватним колекціонерам.

Цілком очевидно, що і в Україні назріла необхідність розробки Кодексу археологічної етики. Такий Кодекс, нехай навіть із суто моральними зобов'язаннями, дасть відповідь на питання про обсяг, принципи та умови співробітництва

з колекціонерами. Наразі прийнята в усьому світі етика археолога, розходиться з позицією авторів Каталогу колекцій «Платар». Так, В.І. Клочко та О.В. Симоненко, звинувативши своїх колег, які не підтримують такого альянсу, у професійній непридатності, заявили, що «...моральний та професійний обов'язок археолога не дозволяє йому залишити поза увагою старожитність, *яким би шляхом вона не потрапила до нього*» (курсив наш. — Я. Г.)» (Клочко, Симоненко 2004, с. 6). Але ситуація, як бачимо, набагато складніша, щоб давати такі вказівки. Адже, по-перше, річ зовсім не потрапляє до археолога, а залишається у колекціонера; по-друге — це суттєво — консультанти наймаються ними за кошти і мають прийняти відповідні правила поведінки. Ось і в даному випадку В.І. Клочко і О.В. Симоненко спочатку запропонували більш ніж дивне визначення терміна «артефакт», без жодного сумніву повідомивши, що такими є «нові знахідки в археології» (про дійсний зміст цього терміна див., напр., Клейн 1978, с. 83—85), а потім стали черговими пропандистами позбавленого засад міфу про державу Аратту (Клочко, Симоненко 2004, с. 7) — міфу досить популярного в середовищі їхніх патронів.

Наприкінці 2004 р. український народ, виступивши проти масових фальсифікацій під час президентських виборів, обрав нового президента країни. На урочистостях, присвячених інавгурації, дружина Президента була у вбранні, прикрашеному золотими античними прикрасами з колекції С. Платонова, у тому числі золотою брошкою з рельєфним зображенням голови Менади (Платар 2004, с. 146, 52). Невже суспільство одержує новий сигнал до атаки на археологічні пам'ятки? Або має місце навмисна дискредитація нового Президента?

Поки влада в особі вищих своїх представників, як і все суспільство в цілому, не усвідомить усього того жаху, що відбувається в Україні у сфері охорони археологічної спадщини, навала грабіжників на археологічні пам'ятки продовжуватиметься. На відміну від нас, вони прекрасно оснащені, адже кошти для закупівлі сучасного обладнання отримують від продажу вкраденого у суспільства надбання. От чому назва виставок приватних колекцій на кшталт «Тобі, Україно!» може викликати захват лише у тих, хто далекий від розуміння дійсної мети та завдань сучасної археологічної науки, або, якщо йдеться про професійних археологів, у тих із них, хто не дуже опікується, принаймні, своєю науковою репутацією.

- Веремко В.* Киевський бізнесмен подарил музею бесценную коллекцию // Галицькі контракти. Український діловий тижневик. — 2001, № 29.
- Гаврилюк Н.О.* Конференція «Illegal archaeology?» // Археологія. — 2003, № 4.
- Гаврилюк Н.О.* Від редакції // Археологічні відкриття в Україні 2001—2002 рр. — К., 2003а. — Вип. 5.
- Гаврилюк Н.О., Готун І.А., Жаров Г.В., Цимбаленко І.М.* Нищення пам'яток археології Чернігівщини та деякі міркування щодо їх захисту // Археологічні відкриття в Україні 2001—2002 рр.— К., 2003. — Вип. 5.
- Івакін Г.Ю., Климовський С.І.* Проблеми охорони археологічних пам'яток Кисва // АРОІКС. — 1999, Вип. 3.
- Киянський Д.* Чи бути кийвському «Лувру»? // Дзеркало тижня. Міжнародний суспільно-політичний тижневик. — 2001, № 45 (369) (17—23.11.2001).
- Клейн Л.С.* Археологические источники. — Л., 1978.
- Клочко В.І.* З археологічних матеріалів колекції «Платар» // ПУ. — 2003, № 4.
- Клочко В.І., Симоненко О.В.* Вступ // Платар. Колекція предметів старовини родин Платонова і Тарут: Каталог. — К., 2004.
- Королевский* подарок украинского мецената // Корреспондент. Київ Post. Українська сеть новостей. — 2001 (09.04).
- Метелкин М.* Археологія «чорна» та «біла» // Дзеркало тижня. Міжнародний суспільно-політичний тижневик. — 2002, № 23 (398) (22—27.06).
- Михайленко М.* Выкупить золото скифов: мы упустили шанс приобрести на аукционе в США предметы нашего культурного наследия // Киевские ведомости. Ежедневная всеукраинская газета. — 2003, № 123 (2928) (10.06.)
- Не стріляйте в археологів.* Бесіда письменника Ю. Олійника з вченими Інституту археології НАН України // Дзеркало тижня. Міжнародний суспільно-політичний тижневик. — 2003, № 37 (462) (27.09).
- Незаконные раскопки и археологическое наследие России* // РА. — 2002, № 4.
- Оленковський М.П.* Чи спроможна Україна зберегти на своїй території всесвітню археологічну спадщину? // Археологія.— 2004, № 1.
- Осипчук І.* Свою колекцію древностей я передал Украине ради создания музея, не уступающему Лувру или Эрмитажу // Факты и комментарии. Ежедневная всеукраинская газета. — 2001 (17.07).
- Платар.* Колекція предметів старовини родин Платонова і Тарут: Каталог. — К., 2004.
- Соломако І.* Два цвета археологии // Республиканская общественно-политическая газета. — 2003, № 20 (93) (19—25.05).
- Танюк Л.* Черно-біла архіархеологія // Дзеркало тижня. Міжнародний суспільно-політичний тижневик. — 2003, № 438 (5—11.04).
- Трейстер М.* Рецензия на: Е.І. Архипова, М.Ю. Відейко, В.І. Клочко, М.Е. Левада, О.В. Симоненко, Р.В. Стоянов Платар. Колекція старожитностей родин Платонових і Тарут. Каталог. — К.: Укрполіграфмедіа, 2004. — Явтушенко І.Г. (Ред.). Шедеври Платар. Колекція старожитностей. Фотоальбом. — К., 2004. // Археологія. — 2005, № 2.
- Флеров В.С.* Найдено на аукционе «Christie». Роль эксперта в торговле древностями // РА. — 2004, № 2.
- Blumt O.* The illicit antiquities trade: an analysis of current antiquities looting in Israel // CWC. — 2002, Issue 11.
- Brodie N.* Introduction // Trade on illicit Antiquities: The Destriction of the World's Archaeological Heritage. — Cambridge, 2001.
- Brodie N., Gill D.* Looting: an international view // Ethical Issues in Archaeology. — Walnut Creek, 2003.
- Canadian Archaeological Association: Statement of Principles for Ethical Conduct Pertaining to Aboriginal Peoples* // CJA. — 1997, № 21.
- Chase A.F., Chase D.Z., Topsey H.W.* Archaeology and the ethics of collecting // Archaeological Ethics. — Walnut Creek, 1996.
- Gill D., Chippindale C.* Material and intellectual consequences of esteem for Cycladic figures // AJA. — 1993, № 97.
- Cleere H.* Managing the Archaeological Heritage // Antiquity. — 1993, V. 67, № 255.
- Code of Ethics of the Australian Archaeological Association (Members' Obligations to Australian Aboriginal and Torres Straight Islander People)* // Australian Archaeology. — 1994, № 39.
- Doole J.* Looting in Lebanon // CWC. — 1999, Issue 4.
- Doole J.* Strong antiquities // CWC. — 2000a, Issue 6.
- Doole J.* New Laws in Israel? // CWC. — 2000b, Issue 7.
- New Zealand Archaeological Association (NZAA). Code of Ethics* // ANZ. — 1993, № 36.
- Nurskov V.* Greek vases for sale: some statistical evidence // Trade on illicit Antiquities: The Destriction of the World's Archaeological Heritage. — Cambridge, 2001.
- O'Keefe P.J.* The European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage // Antiquity. — 1993, № 255.
- Protection of archaeological heritage: explanatory report on the revised Convention opened for signature on 16 January 1992.* — Srtasbourg, 1992.
- Renfrew C.* Collectors are the real looters // Archaeology. — 1993, Vol. 46, № 3.
- Renfrew C.* Loot, legimacy and ownership. The ethical crisis in archaeology // Duckworth debates in archaeology. — London, 2000.

- Rosenswig R.M.* Ethics in Canadian Archaeology: An International, Comparative Analysis // *CJA*. — 1997, № 21.
Society of American Archaeology (SAA). Editorial Policy // *American Antiquity*. — 1992, № 57.
Trotzig G. The new European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage // *Antiquity*. — 1993, № 67.
Vitelli K. (ed.). *Archaeological Ethics*. — Walnut Creek, 1996.

Одержано 19.04.2005

Я.П. Гершкович

ХРАНИТЕЛИ НЕЛЕГАЛЬНЫХ ДРЕВНОСТЕЙ В УКРАИНЕ

Когда в начале XVIII в. археология только зарождалась, коллекционирование было единственным способом получения знаний о прошлом. Сейчас положение кардинально изменилось — археологические предметы стали товаром. По всему миру на нижних ступенях этого бизнеса задействована широкая сеть грабителей, а на верхних — дилеров, скупщиков и коллекционеров. Украина не является исключением. Большая часть экспонатов, представленных на выставках частных коллекций в Украине, или получена из незаконных раскопок, или является фальсификатом. Назрела необходимость разработки Кодекса археологической этики, в котором был бы учтен международный опыт и рекомендации профессиональным археологам не обеспечивать экспертизу и не давать рекомендации дилерам или частным коллекционерам.

Ja.P. Gershkovych

KEEPERS OF ILLEGAL ANTIQUITIES IN UKRAINE

In the beginning of the 18th century, when the archeology was just rising, collecting was the only way to get the knowledge about the past. The situation has fundamentally changed by now. Archeological finds are sold and bought these days. There is a wide network of robbers at the lower level of this worldwide business, as well as dealers and collectors on the upper one. Ukraine is not an exception. Most of the items displayed at the exhibitions of private collections in Ukraine either come from illegal excavations or occur to be counterfeit. There is an urgent necessity to develop the Code of the Archeological Ethics taking into account the international experience and to recommend to professional archeologists not to provide examinations and any recommendations to the dealers or private collectors.